

станем ни удавами, ни кроликами. Будем людьми“ (jde o aluzi na známý román Fazyla Iskandera *Kráľici a hroznyši*, rus. 1988). Zaujme studie Jozefa Sipka právě o slovech-reáliích a etymologizující, někdy však jen výkladově „přibližná“ titulní stať Niny Ščipanské *В поисках эквивалентности*.

V oddíle překladatelském zaujmou práce Natalji Kiseljovové, Ivany Kupkové, Zuzany Miškovcové a Stanislavy Obické (Názvy nápojů v Jerofejevově próze Moskva-Petušky). Oldřich Richterek přispěl bohatě dokumentovanou a invenční studií o překladu metafory.

Sborník je – jak již řečeno – reprezentativní: ukazuje na posuny důrazu a hlavní, převažující, namnoze však jen povrchně konjunkturální témata. Poněkud již vyčpělo téma literatury a náboženství, resp. církvi: je třeba k tomuto tématu přistoupit invenčněji, i tam je stále co objevovat; stranou zůstává téma ruského konzervatismu v literatuře. Sborník řadu změn i setrvalost jak v lingvistice, tak v literární vědě, kulturologii a translatoologii relativně přesně zrcadlí.

Ivo Pospíšil

Problemy tożsamości kulturowej w krajach słowiańskich. (Jej formy i przemiany.)
Pod redakcją Joanny Goszczyńskiej, Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2003, 226 s.

Zbiór tekstów, który powstał na warszawskiej slawistyce ma niezwykle różnorodny charakter. Pierwszym punktem odniesienia dla wszystkich prac jest pojęcie tożsamości. Każdy z autorów przyjmuje inną definicję pojęcia, które daje przecież ogromne możliwości interpretacyjne i pozwala na przyjęcie wielu metod badawczych. Heurystyka, dekonstrukcja czy gender studies to tylko niektóre z przyjętych metodologii.

Drugim elementem łączącym wszystkie prace jest pojęcie Słowiańszczyzny zachodniej i południowej. W polu zainteresowania autorów znalazły się więc: Czechy, Słowacja, ukraińsko-polskie pogranicze, następnie Bułgaria, Macedonia i Chorwacja. Rozważania na temat wspomnianego obszaru nie ograniczają się do określonego momentu historycznego. Odnajdziemy tu tekst o bułgarskim świętym z okresu średniowiecza, o twórcy czeskiego odrodzenia narodowego, J. K. Tylu, czy o iluzjach tożsamości austro-węgierskiej, rozpatrywanych na przykładzie utworów Chorwata Miroslava Krležy. W zbiorze znajdują się również prace poświęcone współczesności.

Tu nie mogło zabraknąć analizy *Tożsamości* Milana Kundery, utworu będącego swobodnym podsumowaniem rozważań pisarza na temat tożsamości. Autor rozgranicza twórczość Kundery na dwa etapy: „czeski“ i „francuski“, którym odpowiadają dwa typy tożsamości występujące w dziełach pisarza: tożsamość pozostająca w związku z historią oraz ta oderwana od niej; pisane są odpowiednio przez duże i małe „h“. Dzieje narodów, wojny, rewolucje to domena Historii, którym przeciwstawia się –mała – historia jednostek, ludzka codzienność. W refleksjach Kundery o tożsamości nie odnajdziemy ostatecznej definicji pojęcia, lecz stwierdzenie, że jest ono zbyt dynamiczne i płynne, by można je zawrzeć w sztywnej formule. Tożsamość jest według pisarza kolekcją masek, nakładanych przez jednostkę w zależności od sytuacji, w jakiej się znajduje.

Do słowackiego obszaru kulturowego odwołuje się Joanna Goszczyńska, która na przykładzie do dziś nieopublikowanego poematu romantycznego *Matora* pokazuje wizję narodu słowackiego stworzona przez Michała Mirosława Hodżę. W jego rozważaniach przeważa krytyczny punkt widzenia odnoszenie narodu słowackiego. Nie odnajdziemy ani śladu mesjanistycznych wizji narodu słowackiego, popularyzowanych w literaturze romantycznej. Hodża bardziej realistycznie spogląda na własny naród, przypominając niechlubne momenty w przeszłości Słowaków. Uważa, że przed rewolucją 1848 roku nie potrafili się porozumieć z narodem węgierskim, co doprowadziło do fatalnej w skutkach decyzji: podczas Wiosny Ludów opowiedzieli się po stronie Wiednia. Poza tym przyczyny niepowodzeń dopatruje się Hodża przede wszystkim w psychologii narodu słowackiego, który uważa za nację niewolników, istot biernych i skłóconych. W wizji Hodży, polemicznej wobec propozycji Štura, zauważalny jest brak złudzeń wobec idei panslawizmu. Autor poematu dostrzega bankructwo wielkich idei, nadzieję pokładając w duchowym posłannictwie jednostki.

W kolejnym z tekstów, tym razem dotyczących Bułgarii, Grażyna Szwat-Gylybowa analizuje bogomilstwo – średniowieczny światopogląd, który okazał się jednym z najbardziej wpływowych nurtów w historii bułgarskiej duchowości. Autorka zajmuje się jednym z najnowszych tekstów poświęconych bogomilstwu. Poświęca jednak uwagę nie tyle samemu zjawisku - zdążyło ono bowiem zostać poddane licznym opracowaniom - co skupia się na funkcjonowaniu mitu bogomińskiego w bułgarskiej świadomości. Sposoby recepcji tego mitu, metody jego reinterpretacji we współczesności prowokują autorkę do refleksji na temat *conditio bulgarica*. Okazuje się, że bogomilstwo, którego kres nastąpił w XV wieku, do dziś inspiruje zbiorową wyobraźnię, doczekując się licznych aktualizacji. Ma znaczenie chociażby w tworzeniu nowego wizerunku Bułgara, opozycyjnego wobec obrazu wykreowanego w okresie odrodzenia narodowego. Stereotypowe wyobrażenie „prawosławnego patrioty“ zostaje zastąpione wizją Bułgara-wiecznego heretyka, inicjatora oświeconego humanizmu, religijnego reformatora, praojca nowoczesnych form duchowości typu New Age.

Do najciekawszych prac w zbiorze należy tekst Danuty Sosnowskiej, poświęcony polsko-ukraińskim nieporozumieniom na gruncie pojmowania wspólnej historii. Autorka przywołuje zbiorowe wyobrażenia, które w dziewiętnastym stuleciu funkcjonowały w świadomości Polaków i Ukraińców i wpłynęły na uformowanie ich wzajemnych wizerunków. Te wyobrażenia w znacznym stopniu zostały wykreowane przez literaturę każdego z narodów. Danuta Sosnowska ukazuje konflikt owych wyobrażeń, przywołując kilka „figur skłóconych wyobraźni“ i analizuje znaczenie każdej z nich w polskiej oraz ukraińskiej świadomości. Jedno z owych pojęć to metafora „pustej przestrzeni“ towarzysząca polskiemu postrzeganiu Ukrainy, a pojawiająca się między innymi w powieściach Sienkiewicza. Dopiero misja Rzeczypospolitej miała, według polskiej wersji, ożywić cywilizacyjne pustkowie ukraińskie. Z drugiej strony problem oczywiście wyglądał inaczej: ukraińscy historycy dowodzili, że udział Polski w procesie zasiedlania Ukrainy wiązał się z aktami samowoli, bezprawia i okrucieństwa. Tego typu przykładów autorka podaje kilka. Jej analiza metafor, wytworzonych w zbiorowej świadomości każdego z narodów, pokazuje mechanizm tworzenia konfliktów między Polakami a Ukraińcami. Odmienne interpretowanie faktów, różnice w postrzeganiu danego problemu, to główna przyczyna wzajemnej niechęci Polaków i Ukraińców. Ta obustronna niechęć, która skutecznie podycała literatu-

ra, nie zakończyła się – jak wiadomo – w dziewiętnastym stuleciu, lecz objęła wiek dwudziesty. Obecnie rysuje się szansa na bardziej przyjazne stosunki między Polską a Ukrainą.

Zaprezentowana książka jest pierwszym tomem z cyklu rozważań o tożsamości. Właśnie została wydana część druga *Problemów tożsamości kulturowej w krajach słowiańskich*. Tym razem w kręgu zainteresowań badaczy znalazł się wiek dziewiętnasty i odrodzenie narodowe na terenach zachodniej i południowej Słowiańszczyzny.

Sylvia Siedlecka

Ruská literatura a svět

Zahrádka, M.: Ruská literatura XIX. století v kontextu evropských literatur (Osobnosti a dialog literatur). Periplum, Olomouc 2005, 279 s.

Olomoucký rusista Miroslav Zahrádka syntetizuje svou rusistickou tvorbu v sérii přehledů ruské literatury 19. a 20. století. Ti, kdo znají jeho rané práce, vědí, že jeho pojednání o ruské válečné próze sahají hluboko do 19. století s razantními výstupy kolem důležitých vojenských a politických událostí století minulého; jsou však známy také jeho práce o tematice a poetice děl K. Fedina a M. Šolochova, vztahové studie k A. Fadějevovi a redigování a spoluautorství slovníku česko-ruských literárních vztahů. Vše v tomto světě podléhá kose času, ale myslím, že řada Zahrádkových prací si svou hodnotu – materiálovou a dílem i analytickou – uchovala. Soustředění na přehledové, portrétní a kontaktové práce je charakteristické i pro tuto novou publikaci.

Autor si k rozboru ruské literatury 19. století vytvořil předpolí již v kapitole nazvané *Před Puškinem*, kde najdeme portréty mj. A. Kantěmira, V. Trediakovského, M. Lomonosova, A. Sumarokova, D. Fonvizina, G. Děržavina, Kateřiny II., I. Krylova, A. Radiščeva, N. Karamzina a Puškinových bezprostředních předchůdců K. Baťušкова a V. Žukovského. Zahrádka dělí ruskou literaturu předminulého století na portréty a žánry. Kolem portrétů klíčových autorů často seskupí „plejády“ dalších, takže např. v kapitole Puškin najdeme autory tzv. Puškinovy doby, tedy spolužáky z carskoselského lycea, soupeřníky a historické romanopisce. Tentokrát nezapomněl ani na agenta carské tajné policie F. Bulgarina. Když probírá Gogola, neopomene ani jiné petrohradské Malorusy (Ukrajince) – Kvitka Osnovjanenka a Hrebinku; s N. Někrasovem probírá dobovou sociální a jinou poezii, ale také literární kritiku, a nezapomene ani na fiktivního Kozmu Prutkova. S Ostrovským mu souzní ruské drama včetně Suchovo-Kobylyna, s Turgeněvem jdou ruku v ruce prozaici politických témat, samostatné portréty mají I. Gončarov, M. Saltykov-Ščedrin, F. Dostojevskij a L. Tolstoj; poněkud neorganicky tu působí vsuvky o próze a poezii 70.-80. let 19. století; vše končí skoro klasicky Korolenkem a Čechovem, přičemž poslední kapitola přecházejí i rámcem 19. století v portrétech Gorkého, Kuprina, Bunina, Andrejeva, Serafimoviče, Veresajeva a prvních modernistů.

Vše je dobře a přehledně uspořádáno, doplněno skoro *up to date* a hlavně prosyceno vstupy z evropských a světových souvislostí: jde o inspiraci, podněty, ale také recepce. Zahrádka tu postupoval svědomitě; najdeme tu pasáže o skandinávských literaturách, vstupy do asijských kultur a literatury americké – ovšem kromě tradiční triády Francie – Německo – Anglie – a Slovanů, specificky Čechů a Slováků. Problémem ovšem je nesoustavnost a nerovnovážnost těchto vstupů a jejich neproporcionálnost a nedůslednost.